

Kalendarze polonijne Związku Narodowego Polskiego w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej (wybrane zagadnienia)

Problematyka szeroko rozumianej polonijnej książki, prasy i bibliotek cieszy się sporym zainteresowaniem, poświęcono im bowiem liczne opracowania. Kalendarze natomiast jako forma piśmiennicza wydawnictw ciągłych to nadal mało znany obszar badawczy. Nie są to dokumenty rejestrowane, a tym bardziej – opracowywane¹. Jak dotąd zajmowali się nimi Władysław i Wojciech Chojnacy². Autorka ze względu na niedostatek badawczy na tym polu postanowiła również pochylić się nad tą tematyką, skupiając się na – stanowiących istotny element kultury książki – kalendarzach polonijnych z obszarów Stanów Zjednoczonych Ameryki.

W artykule zwrócono uwagę na egzemplarze wydawane przez jedną z najstarszych organizacji polonijnych – Związek Narodowy Polski. Rozważania koncentrują się na kalendarzach kartkowych (ściennych) z przełomu XX-XXI w.; uwzględniono także przykłady z lat wcześniejszych. Zastosowano koncepcję analizy i krytyki źródeł, metodę biobibliograficzną oraz przyjrano się elementom formalno-wydawniczym szaty graficznej wydawnictw. Fundamentem wizualnym stały się wybrane fotografie pochodzące z prywatnej kolekcji Autorki. Dopełnieniem tekstu pozostają okładki oraz niektóre strony wewnętrzne almanachów.

Współczesne kalendarze, przybierające kształty publikacji, traktuje się jako druki akcydensowe. Z tego zapewne względu obdarza się te wydawnictwa niewielką uwagą. W przypadku polskiej diaspory w USA mamy do czynienia z innego rodzaju edycjami. Nie są to typowe terminarze z widokami przyrody czy dziełami słynnych malarzy, lecz swoiste formy twórczego przekazu dotyczące dziedzictwa narodowego, życia i osiągnięć polskiej społeczności za oceanem³.

Pierwsze polskie almanachy w Stanach Zjednoczonych zaczęły ukazywać się w drugiej połowie XIX w. Wśród najdawniejszych wymienia się *Kalendarz polski pielgrzyma na rok zwyczajny 1873* [...] (Missouri b.r.) – Jana Barzyńskiego – działacza polonijnego,

¹ Tematyki nie wyczerpują publikacje: *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*. T. 1-5, pod red. K. Dopierały, Toruń 2003-2005 – nie uwzględniono tu hasła „kalendarze polonijne”, a jedynie odnotowano „Kalendarz «Dziennika Polskiego»” (Anglia) oraz „Kalendarze Mińskie”. Zob. też J. Wepsiec, *Polish American serial publications 1842-1966. An annotated bibliography*, Chicago 1968 oraz W. Kukla, M. Mischuk, *Bibliografia harcerskich emigracyjnych i polonijnych druków zwartych, jednodniówek, kalendarzy i miscellaneów wydanych w latach 1912-2004*, Warszawa 2006.

² Zob. W. i W. Chojnacy, *Bibliografia kalendarzy polonijnych 1838-1982*, Wrocław 1984.

³ Na terenie Stanów zbiory kalendarzy polonijnych znajdują się m.in. w Muzeum Polskim w Ameryce (Polish Museum of America in Chicago) oraz Archiwum Polonii w Orchard Lake (Polish American Archives at Orchard Lake – obecnie Central Archives of Polonia at the Polish Mission of the Orchard Lake Schools, Michigan).

dziennikarza oraz wydawcy „Pielgrzyma” i „Gazety Polskiej Katolickiej”. Wspomina się również dzieło Jana Dąbrowskiego: *Kalendarz polski katolicki dla ludu polskiego w Ameryce na rok pański 1875* (Polonia 1875, Portage County, Wisconsin) oraz *Katolicko-polski kalendarz na rok przestępny 1888* (Chicago b.r.)⁴.

Zwykle kalendarze opracowywane są z perspektywy narodowej, ludowej lub literackiej. Adresuje się te wydawnictwa do różnych grup społecznych; rozpowszechnianiem publikacji zajmują się rozmaite stowarzyszenia i wspólnoty Polonii amerykańskiej. Jedną z nich był Związek Narodowy Polski w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej (Polish National Alliance of the United States of North America – dalej ZNP), którego początki sięgają 1880 r. (założony w Filadelfii, następnie zarząd został na stałe przeniesiony do Chicago). ZNP stał się organizacją kulturalno-oświatową i ubezpieczeniową i działa po dzień dzisiejszy⁵.

Jedną z jej inicjatyw wydawniczych to podjęcie się publikacji „Kalendarza Związkowego” („Polish National Alliance Yearbook”). Pierwotnie (w latach 1910-1982) ukazywał się on w postaci książkowej⁶. Na początku XX w. druki te okazywały się być cennym środkiem komunikacji z przybyłymi do Stanów Polakami. Zawartość pierwszych kalendarzy, publikowanych w języku polskim, miała ułatwiać emigrantom trudny proces adaptacji do życia w społeczeństwie amerykańskim, a przy tym podtrzymywać pamięć o dawnej ojczyźnie. Przekazywano więc wiadomości o polskich stowarzyszeniach, upamiętniano i przypominano rocznice historyczne, obchody świąteczne oraz starano się pielegnować dumę z polskich tradycji i historii.

Najstarszy numer – „Kalendarz Związkowy na Rok 1910” (Chicago 1910) – został zredagowany przez Stanisława Dągla. Znalazły się tam interesujące informacje nawiązujące m.in. do organizacji polonijnych: Sokolstwa Polskiego, Związku Śpiewaków Polskich w Ameryce i innych stowarzyszeń. Wydawcą tego woluminu, jak i następnych roczników, (do 1937 r.) był „Dziennik Związkowy” (różne nazwy w poszczególnych okresach, w tym „Polish Daily Zgoda”, „Polish Daily News”) – organ ZNP ukazujący się od 1908 r. Przed II wojną światową aż do 1978 r. informowano, iż publikacja ukazuje się drukiem i nakładem Wydawnictwa Związku Narodowego Polskiego. Pod tym stwierdzeniem kryła się zapewne firma wydawnicza Alliance Printers and Publishers – założona jeszcze w 1934 r. i podległa ZNP⁷. Funkcjonuje ona po dzień dzisiejszy. Na kartach kalendarzy z lat 1979-1982 figuruje już oficjalnie.

Z biegiem czasu redakcji kalendarza podejmowały się osoby znane wśród Polonii, jak: Józef Białasiewicz⁸, Edward Różański i Józef Wiewióra, związani z „Dziennikiem Związ-

⁴ Zob. A. Kłossowski, *Na obczyźnie. Ludzie polskiej książki*, Wrocław 1984, s. 165-176; G. Baranowski, *Polish Americana 1873-1890*, „Polish American Studies” 1959, Vol. 16, No. 1-2, s. 34-44.

⁵ Jako organizacja „bratnia” prowadzi szeroko zakrojone akcje kulturalno-oświatowe, organizuje szkoły, biblioteki, udziela stypendiów, wydaje własną prasę, posiada własną radiową stację nadawczą. Na temat organizacji zob. *Encyklopedia polskiej emigracji...* T. 5, Toruń 2005, s. 448-450; W. Białasiewicz, *W służbie Polonii, Stanów Zjednoczonych i Polski*, „Dziennik Związkowy” („Polish Daily News”), 16.01.2008, [online] <http://dziennikzwiazkowy.com/sprawy-polonijne/w-sluzbie-polonii-stanow-zjednoczonych-i-polski/> [dostęp 04.06.2017].

⁶ W przeciągu okresu międzywojennego funkcjonowały warianty tytułu: „Kalendarz Związkowy Informacyjno-Encyklopedyczny na Rok...”; „Kalendarz Związkowy Ilustrowany na Rok...”; „Polish National Alliance Almanac” oraz „P.N.A. Almanac”.

⁷ Zob. W. Białasiewicz, *W służbie Polonii...*

⁸ Życiorys J. Białasiewicza znajdujemy w: *Encyklopedia polskiej emigracji...* T. 1, Toruń 2003, s. 188. Zob. też W.A. Wierzewski, *Mały leksykon 175 znanych Polaków w Ameryce*, „Archiwum Emigracji. Studia – Szkice – Dokumenty” 2001, t. 4, s. 231; W. Białasiewicz, *W kręgu chicagowskiej Polonii. Szkice o czasach minionych i ludziach, których przeważnie już nie ma*, Chicago 2001, s. 435-444.

kowym”. W rocznikach obok stałych informacji na temat działalności ZNP pojawiały się m.in. tematy: Tadeusz Kościuszko ojcem amerykańskiej artylerii, studenci polscy na uniwersytetach amerykańskich, gazety polskie w Stanach Zjednoczonych czy działalność kobiet polskich na uchodźstwie. Tekst poszczególnych numerów wzbogacano humorem i aforyzmami. Odnotowano m.in. powiedzenie Elizy Orzeszkowej: „Jakkolwiek srogą i niesprawiedliwą byłaby dla nas Ojczyzna, nie przestaje być matką, na którą gniewać się i której usług odmawiać nie wolno”⁹.

Po II wojnie światowej i później poruszano m.in. zagadnienia: Polacy w życiu i historii Ameryki, dzieje Polski (dawniej i współcześnie) i oczywiście działalność ZNP. Promowano dziedzictwo narodowe. Przykładowo w kalendarzu na 1979 r. znajdowały się informacje o Janie Pawle II, dzieje hymnu polskiego, wiadomości o życiu i działalności Kazimierza Pułaskiego, legendy ludowe oraz różne wiersze, m.in. utwór rodowitego warszawiaka Artura Oppmana pt. *Biblioteka Żaluskich* (zob. Aneks). Wkrótce kalendarz w formie książki przestał wychodzić. Ukazał się jeszcze numer na 1982 r. w wersji polsko-angielskiej pod redakcją E. Różańskiego. Była to ostatnia publikacja z tej serii.

Po przerwie (w 1992 r.) wydawnictwo wznowiono. Tym razem zastosowano nową formę – kalendarz kartkowy (ścienny) w wersji już angielskiej. Inicjatorem publikacji przez wiele lat był Wojciech A. Wierzewski¹⁰, redaktor naczelny (1985-2008) czasopisma „Zgoda” – oficjalnego organu ZNP, ukazującego się od 1881 r. jako tygodnik, a od 1948 – jako dwutygodnik. Zmieniono również formułę rozprowadzania almanachów. Wkładano je bowiem do weekendowego wydania „Dziennika Związkowego” pod koniec każdego roku. Tym sposobem kalendarz trafiał do działaczy i członków organizacji na terenie całych Stanów Zjednoczonych. Nakład zazwyczaj wynosił 75 000 egzemplarzy.

Nowe kalendarze – wydawane na bardzo dobrym papierze – miały bogatą szatę graficzną: kolorowe fotografie (część nawet w sepii), pojawiły się reprodukcje, mapy, sztychy. Format był zróżnicowany. Część publikacji miała wielkość 21 x 28, inne 28 x 28, a pozostałe 28 x 33 cm. Do współpracy zapraszano różne osobistości z kręgów polonijnych (naukowców, dziennikarzy). Znalazł się wśród nich znany działacz, wydawca i tłumacz literatury polskiej na język angielski Jacek Gałązka (Galazka) z Nowego Jorku¹¹. Jego zdjęcia, materiał źródłowy często wykorzystywano do stworzenia szaty ilustracyjnej. W kalendarzach z przełomu XX i XXI w. zastosowano znaną metodę: „obraz zastępuje tysiąc słów”.

⁹ „Kalendarz Związkowy na 1978 Rok”.

¹⁰ W.A. Wierzewski (1941-2008) – redaktor czasopism krajowych i polonijnych. W 1982 r. przeniósł się do Chicago. Autor wielu publikacji o tematyce polonijnej, m.in. *Pegaz za oceanem. Ludzie pióra i kultury poznani w Ameryce* (Toruń 2002); *Polskie Chicago. Lata osiemdziesiąte, lata dziewięćdziesiąte* (Toruń 2002). W 2003 r. otrzymał nagrodę Światowej Rady Badań nad Polonią. Więcej informacji na temat pisarza – zob. A. i Z. Judyccy, *Polonia. Słownik bibliograficzny*, Warszawa 2000, s. 314; *Encyklopedia polskiej emigracji...* T. 5, Toruń 2005, s. 293-294; W. Białasiewicz, *W kręgu chicagowskiej...*, s. 192, 414, 416.

¹¹ J.M. Gałązka (Galazka) – przedstawiciel żołnierskiej niepodległościowej emigracji, wydawca, autor wielu książek. Urodził się w Wilnie w 1924 r. W czasie II wojny światowej był w Wojsku Polskim na Zachodzie (Belgia, Holandia, Francja). Służył m.in. w I Dywizji Pancerniej gen. Stanisława Maczka. Po wojnie ukończył ekonomię na Uniwersytecie w Edynburgu, a w 1952 r. wyemigrował do Stanów Zjednoczonych. Pracował w kilku domach wydawniczych. Założył Polish Heritage Publications. Od 1987 r. pracuje w wydawnictwie Hippocrene Books. W latach 1999-2008 prezes Instytutu Józefa Piłsudskiego w Ameryce (Józef Piłsudski Institute of America) w Nowym Jorku. Co roku wydaje „The Polish Art Heritage Calendar”. Informacje o literacie – zob. W. Zachariasiewicz, *Etos niepodległościowy Polonii amerykańskiej*, Warszawa 2005, s. 251; W.A. Wierzewski, *Mały leksykon znanych Polaków...*, s. 235; [online] <http://www.zoominfo.com/p/Jacek-Galazka/125754900> [dostęp 10.06.2017]; [online] <http://www.polishpages.poland.us./strona,9,503,0,galazka-Jacek.html> [dostęp 04.06.2017].

W zasadzie każdy numer miał charakter tematyczny, często pamiątkowy. Z jednej strony wykazywano osiągnięcia Polaków w Stanach, a z drugiej – promowano Związek Narodowy Polski, ukazując jego działalność społeczno-kulturalną. W okresie tym poruszono takie tematy jak: polska prasa w Ameryce Północnej, Kongres Polonii Amerykańskiej (Polish American Congress – dalej KPA)¹², Jan Paweł II i jego pontyfikat. Oddzielne zagadnienie przybliżane społeczności polskiej za oceanem to demokratyzacja życia w Polsce po 1989 r.

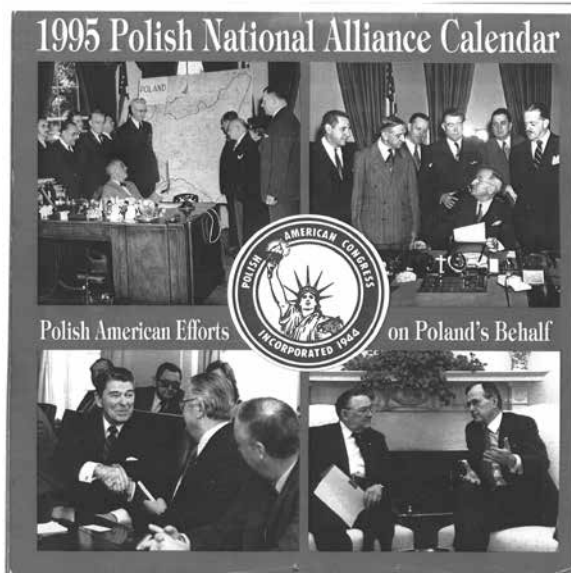
Pierwszy numer już z nowej serii ukazał się w 1992 r., a jego nakład wynosił 100 000 egzemplarzy. Poświęcony był sylwetkom sławnych Polaków (odkrywców, pionierów nauki, wynalazców, w tym osiadłych w Stanach). Wskazano m.in. Kazimierza Funka, Mikołaja Kopernika, Ralpha Modjeskiego¹³ i innych.

Kalendarz na 1995 r. poświęcono polsko-amerykańskim wysiłkom na rzecz wolności i niepodległości Polski w XX w. Rzecznikiem tych zagadnień był KPA, który w 1994 r. obchodził 50. rocznicę służby Polsce i Polonii. Na kartach kalendarza poprzez wspaniałe fotografie ukazano protoplastę tej organizacji, czyli Kongres Narodowy Polski w Ameryce. Dalej można zobaczyć zdjęcia z wizyty Ignacego Jana Paderewskiego w Chicago w 1917 r., amerykańskich ochotników polskiego pochodzenia w armii gen. Józefa Hallera, jak i mającą miejsce po 1945 r. pomoc dla uchodźców (*displaced persons*) oraz sierot wojennych przebywających w kolonii Santa Rosa w Meksyku. Okres II wojny światowej prezentują liczne fotografie, na których ukazano przywódców polonijnych, jak: Jana Olejniczaka, Charlsa Rozmarka, Honoratę Wołowską. Zaznaczano aktywność Kongresu w latach 1944-1956 r. Na zdjęciach można dostrzec reprezentantów organizacji orędujących u prezydenta Franklina Delano Roosevelta, a potem – Harry'ego Trumana w sprawie poparcia przez Stany odbudowy demokratycznej Polski. Kolejne strony kalendarza to kontakty KPA z prezydentami Johnem Kennedym (dostał znaczne poparcie w wyborach od Polonii), Richardem Nixonem, Jimmym Carterem czy później – Ronaldem Reaganem, wspierającym działania „Solidarności” w Polsce. Na fotografiach ukazano również akcje charytatywne ZNP oraz KPA wobec Polski po 1989 r.

O ile almanach na 1995 r. nosił tytuł *Polish American Efforts on Poland's Behalf*, o tyle tematem przewodnim publikacji na 1998 r. było 90 lat „Dziennika Związkowego” (*90 Years of the „Polish Daily News”*). Z tej też racji dokonano przeglądu dawnej i współczesnej prasy polonijnej. Obok gazet najstarszych, jak „Echo z Polski” (Nowy Jork) czy „Orzeł Polski” (Waszyngton), uwzględniono ukazujące się po II wojnie światowej, np. „Dziennik Polski” („Polish Daily News”, Detroit) oraz „Nowy Dziennik” („Polish Daily News”, Nowy Jork). Rok później na okładce pojawił się napis: *Our Presence in America* (Nasza obecność w Ameryce). Poruszono tutaj takie zagadnienia jak: pierwsi emigranci, których symbolem jest brama wjazdowa do nowego świata (Gateway), bohaterowie dwóch światów (T. Kościuszko i K. Pułaski), polsko-amerykańskie instytucje kultury. Zwrócono uwagę na Kalifor-

¹² Na temat KPA zob. W. Białasiewicz, *Jak i dlaczego powstał Kongres Polonii Amerykańskiej?*, „Dziennik Związkowy” („Polish Daily News”), 28-31.05.2004, s. 1-3; *Encyklopedia polskiej emigracji...* T. 2, Toruń 2003, s. 461-462; D.E. Pienkos, *The Polish American Congress – An Appraisal*, „Polish American Studies” 1979, Vol. 36, No. 2, s. 5-43; J. Wojdon, *«W imieniu sześciu milionów...» Kongres Polonii Amerykańskiej w latach 1944-1968*, Toruń 2005; W. Zachariasiewicz, dz. cyt.

¹³ R. Modjeski (faktycznie Modrzejewski), syn Heleny Modrzejewskiej. Żył w latach 1861-1940, był inżynierem, twórcą słynnych mostów w USA i linii kolejowych. Zob. *Encyklopedia polskiej emigracji...* T. 3, s. 335-336; *Polski Słownik Biograficzny*. T. 21/10. Z. 88, Wrocław 1976, z. 88, s. 536-537; B. Orłowski, *Poczet wielkich inżynierów lądowych i wodnych*, Warszawa 1966, s. 100-103; W.A. Wierzewski, *Mały leksykon znanych...*, s. 244.

Fot. 1. Okładka „Kalendarza Związkowego” w 1995 r.
Źródło: D. Sieradzka – archiwum domowe. Zdjęcie: D. Sieradzka

Tematyka historyczna również gościła często w kalendarzach. W jednym z nich – w 2000 r. – nawiązano do dokonań Polski w minionym tysiącleciu, stąd tytuł publikacji: *The Pride and Glory of Poland's Millennium*.

Na okładce przedstawiono wjazd weselny Konstancji Habsburżanki (drugiej żony Zygmunta III Wazy) do Krakowa w 1605 r. Jest to obraz z pergaminu sztokholmskiego z XVII w. znajdującego się aktualnie w zbiorach watykańskich. Po otwarciu kalendarza zauważamy wspaniałą mapę Polski z XVII w. przechowywaną w Muzeum Polskim w Ameryce (Polish Museum of America in Chicago). Mapa ta ma uświadomić czytelnikom dawną potęgę Polski, której granice sięgały od Morza Bałtyckiego do Morza Czarnego. Chronologicznie zaprezentowano – poprzez fotografie, ryciny, sztychy pochodzące ze

nią, nazywaną drugim domem Polaków. Tutaj w okresie 1888-1906 mieszkała aktorka H. Modrzejewska, a jej ranczo w 1913 r. nabył I.J. Paderewski – stąd późniejsza nazwa: „ranczo San Ignacjo”.

Przywoływana organizacja odgrywa znaczącą rolę w formowaniu oblicza polonijnych środków przekazu oraz budowaniu wizerunku polskiej społeczności w Stanach Zjednoczonych, dlatego często w omawianych kalendarzach wskazywano na różnorodną działalność oświatową i kulturalną ZNP. Tym tematom poświęcono almanachy na 2002 (*Our Commitment to Culture and Education*) czy 2006 r. (*Beauty and Splendor*) – z prezentacją zespołów artystycznych (ich licznymi fotografiami)¹⁴.

Fot. 2. Okładka „PNA Calendar 2000”.
Źródło: D. Sieradzka – archiwum domowe. Zdjęcie: D. Sieradzka

¹⁴ Autorka w niniejszym artykule omawia jedynie niektóre kalendarze ZNP z przełomu XX i XXI w. z tej racji, że zostały one szerzej zaprezentowane we wcześniejszej publikacji. Zob. D. Sieradzka, *Kalendarze polonijne Związku Narodowego Polskiego na terenie Chicago (1995-2009)*, [w:] *Kultura książki i prasy polonijnej. Dziedzictwo narodowe i światowe*, pod red. M. Kalczyńskiej, D. Sieradzkiej, Z. Małeckiego, Katowice 2009, s. 253-265.

zbiorów polskich i amerykańskich muzeów oraz z Watykanu – rozwój państwa polskiego, jego chwałę i dumę. Wskazano więc czasy Bolesława Chrobrego, początki polskiego parlamentaryzmu (unia lubelska z 1569 r.), obronę Jasnej Góry przed Szwedami w 1655 r. czy bitwę pod Wiedniem z 1683 r. Nie zapomniano omówić Konstytucji 3 maja. Przemilczano natomiast czasy rozbiorów, skoncentrowano się za to na Legionach Polskich (1914-1918) i Józefie Piłsudskim. Na końcu ukazano wybór Jana Pawła II na papieża. Dodatkowo publikacja wzbogacona została wspaniałymi zdjęciami pochodzącymi z katalogu wystawy „The Land of Winged Horseman – Art in Poland 1572-1764 = Kraj husarii – sztuka w Polsce 1572-1764”¹⁵, sponsorowanej przez KPA. Almanach ten ma nietypowy, rzadko stosowany format 28 x 33 cm.

W almanachach wydawanych od 2010 r. dostrzeżono pewne zmiany dotyczące treści. Nadal na stronie tytułowej widnieje logo lub napis Związek Narodowy Polski. Treść poszczególnych roczników jest bardziej monotematyczna. Tym razem większą uwagę zwrócono na życie kulturalne i codzienne polskiej społeczności pod egidą tej organizacji. Nie zabrakło również odwołań do zagadnień kultury i historii dawnej Polski (słynne postacie, zabytki, tradycja i święta). Na pierwszych stronach niektórych kalendarzy znajdują się fotografie Rady Nadzorczej ZNP. Widnieją tam zdjęcia Franka Spuli¹⁶, Wesley’a Musiała (cenzora), Mariana Grabowskiego (skarbnika) oraz dyrektorów poszczególnych okręgów¹⁷. W kalendarzu na 2011 r. wykazano działalność poszczególnych towarzystw kulturalno-oświatowych działających w ramach organizacji. Na fotografiach zaprezentowano różnego rodzaju kluby, stowarzyszenia funkcjonujące w całych Stanach Zjednoczonych.

Motywelem przewodnim kalendarza na 2012 r. są natomiast wspaniałe pałace i zamki polskie, jak Malbork, Ogrodzieniec, Wawel czy Zamek Królewski w Warszawie. Rok później wskazano i omówiono (poprzez podanie krótkich informacji) sylwetki wybitnych rodaków. Miesiąc styczeń otwiera Maksymilian Kolbe, a następnie pojawiają się: Fryderyk Chopin, M. Kopernik, Jan Matejko czy Maria Curie-Skłodowska. Redaktorzy zamieścili również w kalendarzu Lecha Kaczyńskiego i Lecha Wałęsę.

Almanach na 2014 r. ma skromną szatę graficzną i niewielki format 14 x 18 cm. Publikacja zawiera kolekcjonerskie wydanie rysunków Kazimierza J. Majewskiego (artysty, malarza, grafika). Przez ponad 25 lat w „Dzienniku Związkowym” (do 1946 r. „Polish Daily Zgoda”) ukazywała się jego cięta satyra i publicystyka polityczna¹⁸.

Edycja kalendarza na 2015 r. to owoc konkursu na temat Chicago przeprowadzonego przez „Dziennik Związkowy” wśród swoich czytelników. Migawki z miasta obejmują m.in. drapacze chmur, poszczególne dzielnice, uroczystość św. Patryka, przegląd zespołów pieśni i tańca pod patronatem ZNP czy paradę w śródmieściu z okazji święta trzecie-

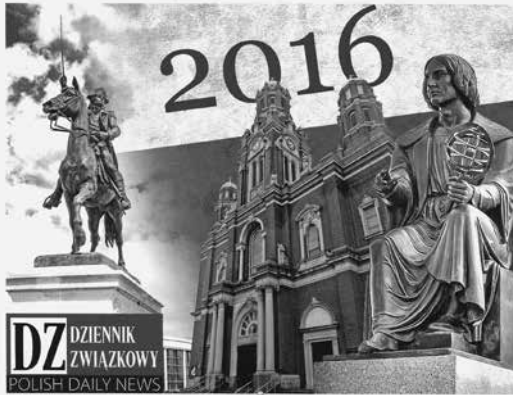
¹⁵ Zob. J.K. Ostrowski i in., *The Land of Winged Horseman – Art in Poland 1572-1764 = Kraj husarii – sztuka w Polsce 1572-1764*, Alexandria, Va 1999.

¹⁶ F. Spula (ur. w 1951 r. w Chicago) został prezydentem ZNP w 2005 r. (po śmierci Edwarda Moskala). Warto dodać, że obecnie obowiązuje zasada, wedle której każdorazowo prezydent tej organizacji jest z urzędu prezesem KPA. Zyciorys F. Spuli – zob. *Encyklopedia polskiej emigracji...* T. 4, s. 430.

¹⁷ Zob. kalendarze na 2011 i 2012 r. Władze poszczególnych okręgów ZNP zostały przedstawione też w kalendarzu na 2007 r. zatytułowanym *The smart choice for a secure future*.

¹⁸ K.J. Majewski był absolwentem Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. Do Stanów przybył w 1911 r. i tam pozostał. Zmarł w latach 90. XX w. Jego liczne prace aktualnie znajdują się w Bibliotece Kongresu w Waszyngtonie. Zob. *The Library of Congress. Zbiór rysunków. Cartoons of Polish Daily Zgoda*, [online] <http://www.loc.gov/pictures/item/60043651/> [dostęp 03.07.2017] – kolekcja ta powstała w Chicago ok. 1947 r. i zawiera rysunki z lat ok. 1941-1946.

go maja, pieszą pielgrzymkę z Chicago do Sanktuarium Matki Boskiej Częstochowskiej Ojców Salwatorianów w Merrillville (stan Indiana).

Fot. 3. Okładka „Kalendarza Związkowego” na 2016 r.
Źródło: D. Sieradzka - archiwum domowe.
Zdjęcie: D. Sieradzka

Wyjątkowy pod względem edytorskim jest kalendarz na 2016 r. Można go zatytułować: polskie akcenty (ślady) w Chicago. Jedną z prezentowanych (w styczniu) pamiątek to fragment kolumny z zamku na Wawelu umieszczony nad wejściem do Tribune Tower (Michigan Ave.). Jako inny przykład przywołano umieszczenie na fasadzie kościoła św. Jana Kantego godła narodowego z czasów powstania styczniowego z napisem „Boże zbaw Polskę”. Kolejną stroną kalendarza dotyczy odsłoniętego w 1923 r. pomnika J. Hallera (George St.) – wyrazu hołdu dla 500 bohaterskich parafian bazyliki św. Jacka walczących w szeregach Błękitnej Armii. Z kolei przy Pierce Ave.

mieści się wiktoriański budynek, w którym w latach 30. XX w. mieścił się polski konsul. Często jego gościem był wówczas I.J. Paderewski, dający tam bezpłatne koncerty. Dodatkowo na wschodniej ścianie tego domu znajduje się dużych rozmiarów witraż przedstawiający św. Jadwigę Królową. Niezwykłe witraże naszych wieszczów – Adama Mickiewicza i Juliusza Słowackiego – odnotowano w oknie świątyni kościoła prezbiteriańskiego (do 1993 r. katedra Wszystkich Świętych Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego diecezji zachodniej w Stanach Zjednoczonych i Kanady). Wskazano również na historię wybudowanego w 1898 r. domu zaprojektowanego przez słynnego architekta Jana Fliżkowskiego. Ta wspaniała wiktoriańska willa nie przystawała do współczesnego stylu i została (mimo protestów organizacji ochrony zabytków) zburzona. Na miejscu budynku postawiono nowoczesny dom jednorodzinny.

W karcie na październik zaprezentowano batalię o nazwę ulicy Pułaskiego. W 1933 r. burmistrz Chicago, Edward Kelly, zdecydował o zmianie nazwy ulicy z Crawford na Pułaski. Zaprotestowali przeciwko temu właściciele sklepów i firm znajdujących się przy tej ulicy. Walka trwała 20 lat. Dopiero Sąd Najwyższy stanu Illinois w 1952 r. przyznał miastu prawo do nadania ulicy nazwy polskiego bohatera. W omawianej publikacji nie zabrakło informacji o początkach Jackowa. Na fotografii przedstawiono mianowicie budynek Lewandowskiego, w którym zakonnica Maria T. Dudzik założyła dom św. Józefa. Wraz z kościołem św. Jacka stał się on załącznikiem polskiego osiedla zwanego Jackowem. Obecnie trwa w Watykanie proces beatyfikacyjny założycielki Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Błogosławionej Kunegundy w Chicago, istniejącego od 1894 r.

Dopełnieniem polskich akcentów tego kalendarza jest replika ołtarza Wita Stwosza z Krakowa (w skali 1:3) znajdująca się w kościele św. Jana Kantego (Carpenter St.). Powstała na zlecenie pastora Franka Philippsa w 1994 r. Dzieło wykonywał współczesny artysta rzeźbiarz z Podhala – Michał Batkiewicz, absolwent Liceum Sztuk Plastycznych im. Kenara w Zakopanem oraz Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie¹⁹. W ciągu pięciu

¹⁹ Informacje o M. Batkiewiczu – zob. J. Kopeć, *Polonii portret własny*, Chicago 2004, s. 21-34.

lat powstał połączony ołtarz z drzewa lipowego, który robi wrażenie i wygląda rewelacyjnie. Kopia ołtarza jest swego rodzaju hołdem dla imigrantów z Galicji, którzy założyli parafię w 1893 r.

Był to ostatni tom „Kalendarza Związkowego”; ZNP zakończył przedsięwzięcie edytorskie, które z niewielkimi przerwami trwało od 1910 r. Almanachy organizacji w ciągu XX-XXI w. przechodziły metamorfozę. Pierwotnie dawały wyraz nostalgii za dawną ojczyzną, a później stały się świadectwem akceptacji amerykańskiej rzeczywistości. Prezentowano w nich polonijne osiągnięcia w nowym kraju, jak i współpracę z władzami amerykańskimi. Nie dziwił więc fakt nawiązywania relacji przez ZNP i KPA z poszczególnymi prezydentami Stanów Zjednoczonych.

Dzisiaj młode pokolenie Polaków i Amerykanów polskiego pochodzenia preferuje raczej współczesne technologie (Internet, smartfony) niż słowo drukowane. Nie znaczy to, że kalendarze polonijne odeszły na emeryturę. Na terenie Stanów różne środowiska wydają nadal almanachy, również w wersji kartkowej²⁰.

Jedną z takich inicjatyw to edycje wspnianych kalendarzy przygotowywane przez mieszczącą się w Chicago filię Polsko-Słowiańskiego Banku Kredytowego (Polish and Slavic Federal Credit Union). Instytucja ta podejmuje swego rodzaju patriotyczną misję, biorąc na siebie obowiązek przypominania polskiego dziedzictwa narodowego. Autorce udało się uzyskać dwa kalendarze tej firmy – na 2016 i 2017 r. Pierwszy z nich wydany został z okazji kolejnej rocznicy chrztu Polski i nosi tytuł *1050 lat walki o wolną Polskę (1050 Years of Struggle for Independent Poland)*. Publikacja ukazała się w wersji polsko-amerykańskiej. Na stronach odnotowano krótki zarys historii Polski (od Piastów poprzez Jagiellonów), zmierzch Rzeczypospolitej, zabory, a następnie koleje Polski niepodległej i walczącej w czasie II wojny światowej i po niej. Jak zaznaczono, kalendarz ma przyczynić się do pogłębienia wśród Polonii wiedzy o dziejach ojczystych. Zagadnienia te przedstawiono na poszczególnych stronach w układzie chronologicznym. Przy prezentacji historii Polski posłużono się obrazami znakomitych polskich malarzy. Na okładce almanachu znajduje się mało znane dzieło J. Matejki *Zaprowadzenie chrześcijaństwa w Polsce*. Twórczość malarza reprezentują jeszcze inne obrazy: *Bitwa pod Grunwaldem*, *Bitwa pod Raclawicami* czy *Bitwa pod Wiedniem*. W kalendarzu odnajdujemy ponadto dzieła: Michała Byliny (*Podboje Bolesława Chrobrego*), Franciszka Kondratowicza (*Obrona Jasnej Góry*), Wojciecha Kossaka (*Bitwa pod Kircholmem*). Nie zabrakło też twórczości Stefana Garwatowskiego (*Zdobycie Monte Cassino*) czy fotografii Petera Turnley’ a ukazującej rewolucję „Solidarności”.

W 2017 r. przypada 200. rocznica śmierci T. Kościuszki. Postanowiono ją uczcić poprzez wydanie kalendarza pt. *Tadeusz Kościuszko bohater dwóch narodów 1746-1817 (Thaddeus Kosciuszko – Polish-American Hero)*. Poza działalnością polskiego bohatera w Ameryce Północnej na poszczególnych kartkach zaprezentowano jego portrety i pomniki. Są tam również zdjęcia oraz ryciny przedstawiające m.in. plan bitwy pod Saratogą czy fragment oryginalnych umocnień w West Point (wówczas znanym jako Fort Clinton). Jak wiadomo, na tym terenie od 1802 r. znajduje się słynna Akademia Wojskowa Stanów Zjednoczonych (United States Military Academy at West Point), pamiętająca o zasługach T. Kościuszki w wojnie o niepodległość Stanów Zjednoczonych.

²⁰ W latach 80. i 90. XX w. ukazywały się kalendarze polonijne w Stevens Point, Wisconsin: „Kalendarz Gwiazdy Polarnej”, „Kalendarz Polski na Rok...”, „Almanach Gwiazdy Polarnej” czy w Chicago w latach 90. „Kalendarz «Dziennika Chicagowskiego»” i „Kalendarz «Relaksu»”.

W podsumowaniu można stwierdzić, że kolejne kalendarze ZNP stanowiły wspaniałe lekcje patriotyzmu dla młodej generacji Polonii amerykańskiej, a dla starszego pokolenia – wyraz tęsknoty za dawną ojczyzną. Analiza poszczególnych almanachów pozwala odnieść wrażenie, że na kartach tego typu publikacji Polonia przypomina otoczeniu o swoim pochodzeniu etnicznym, realizuje potrzebę mówienia o starej ojczyźnie, o swoich korzeniach kulturowych. Świadczą o tym m.in. słowa Edwarda Moskala wygłoszone w Polskim Radiu w 2000 r. : „[...] mówimy nadal po polsku. Urodziliśmy się tutaj, ale nadal czujemy się Polakami!”²¹.

Mimo braku zainteresowania środowisk twórczych i naukowych zasygnalizowaną tu tematyką Autorka postanowiła przypomnieć, że istnieją tego typu publikacje i że warto je dokumentować. Artykuł to jednocześnie apel zachęcający badaczy do podejmowania studiów nad kalendarzami polonijnymi, ponieważ stanowią one skarbnicę wiedzy o społeczności, do której były i są adresowane. Autorka ma nadzieję, że problematyka związana z publikacjami tego typu znajdzie odzwierciedlenie w materiałach Polonijnej Biblioteki Cyfrowej.

Aneks

Biblioteka Załuskich

Kędy przed laty w świątym dworze
Dumni magnaci ucztowali,
Ślęczy uczone dziś niebożę,
Błada się lampka przed nim pali,
Dni tutaj spędza i północki,
Rozmowy z nim się nie doczekasz:
To jest przezacny pan Janocki,
Sławny Załuskich bibliotekarz.

Ciułał ksiądz biskup złotowczyny,
Żył czystą wodą, chlebem, serem;
Pankowie, znani z butnej miny,
Zwali go: książek bohaterem.
Aż z tych grosików i złotych
Sute zebrały się pieniądze,
I wśród biskupich izb-alkówek:
Nic – tylko książki, książki, książki!

Aż w końcu miejsca tak już mało
W księżym mieszkaniu zostawiły,
Że się książkami łóżko słało –
Jakiż to na nim sen był miły!
U głów cudowne stały wróżki
I były snów mu czujną wartą –

Ogromny foliał miast poduszki,
A zaś materac z ksiąg *in quarto*.

Więc zacny biskup myśli w sobie:
„Nie lada kłopot masz, biskupie!”
Aż wreszcie krzyknął: „Wiem, co zrobić!
Dla swoich książek pałac kupię!
Kupię im pałac, mości panie,
Niech się biedactwa nie tułają!”
I już dla owych ma mieszkanie,
Że niech się grafy w kącie schowają.

W Daniłowiczów starym dworze
Dziwne się rzeczy dzieją ninie:
Tu leżą księgi w wielkim worze,
Tu rękopisów całe skrzynie.
Gdzie stały flasze i gąsiory,
Grzmiały wiwaty pod szafiry –
Królują w dzionki i wieczory
Platyny, aldy, elzewiry.

Tabaki sobie skąpi szczypty
Biskup Załuski świątobliwy,
Lecz ma najrzadsze manuskrypty:
Każdy manuskrypt skarb prawdziwy!
Jakie to cudne malatury!

²¹ Cytat za: „Dziennik Związkowy”, 7.05.2000 r.

A jakie barwy jasne, świeże!
Złoto! Purpura i lazury!
Aż ucałować chętna bierze!

Wszystkie kroniki i annały
Ma ksiądz dostojny w swoim zbiorze;
Na nie majątek wydał cały,
Za nie i życie dałby może!
Boć to oświaty naród łaknie,
Przybędzie więcej w łbach oleju...
– „A gdy na kupno groszy zabraknie?”
– „Kraść będę książki, dobrodzieju!”

I widzę oto ducha okiem
Obraz zatarty w czasu pyle:
W sali, zalanej nocnym mrokiem,
Dwaj siedzą zacni bibliofile.
Płomyczek lampy migotliwej
Płynie leniwo pod strop gocki –
Ryje się w księgach biskup siwy
I bibliotekarz, książek Janocki!

Or-Ot

Źródło: „Kalendarz Związkowy
na 1979 Rok” (Chicago)

Streszczenie

W artykule omówiono kalendarze polonijne wydawane na terenie Chicago przez jedną z najstarszych organizacji polskiej diaspory w Stanach Zjednoczonych – Związek Narodowy Polski (Polish National Alliance of the United States of North America). W latach 1910-1982 ukazywały się one jako publikacja książkowa, a w okresie 1992-2016 – jako kalendarze kartkowe (*wall calendars*). Przedmiotem rozważań i analizy stały się roczniki z przełomu XX i XXI w. W artykule dokonano jedynie przeglądu treści poszczególnych publikacji z uwzględnieniem ich elementów formalno-wydawniczych. Zaprezentowane kalendarze pochodzą z prywatnej kolekcji Autorki.

Almanachy kartkowe były przeznaczone dla działaczy ZNP i wkładane do weekendowego wydania „Dziennika Związkowego” pod koniec każdego roku. Na łamach kalendarzy uwzględniano takie tematy jak: Polacy w życiu i historii Ameryki, dzieje Polski (dawnej i współczesnej), działalność ZNP – jego różne formy aktywności w polskim i amerykańskim środowisku. Promowano w ten sposób nie tylko samą organizację, lecz także przede wszystkim polskie dziedzictwo narodowe za oceanem. Poza Chicago wydawane są również inne kalendarze polonijne, o istnieniu których wspomina się w artykule.

Słowa kluczowe: historia – polonika – polskie dziedzictwo piśmiennicze – kalendarze – Związek Narodowy Polski w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej – Chicago.

Summary

Calendars of the Polish National Alliance of the United States of North America. Selected topics

The paper presents calendars published by the one of the oldest Polish diaspora organizations in the USA – the Polish National Alliance (PNA) of the United States of North America – in Chicago. The calendars were originally released in the form of books in 1910-1922, and later, 1991-2016, as wall calendars. The subject of discussion and

analysis are the issues from the turn of 20th and 21st century. Only the contents of the calendars together with their formal and editorial elements have been reviewed. The described calendars come from the Author's private collection.

Card almanacs were intended for activists of the PNA and were published as supplements to the weekend issues of the „Polish Daily News” at the end of each year. The covered topics included: Polish people in the life and history of America, the history and the present situation of Poland, and various forms of PNA activities in the Polish and American communities. This way, not only the alliance was promoted, but first of all, the Polish national heritage abroad. Outside of Chicago, other Polish calendars, which are mentioned in the paper, are also published. The other Polish calendars mentioned in the paper are also published beyond Chicago.

Key words: History – Polonica – Polish diaspora's writing heritage – Polish calendars – Polish National Alliance of the United States of North America – Chicago.